

Nove hrvatsko-slovenske etnološke paralele *Nove slovensko-hrvaške etnološke vzporednice*

Motovun, travanj, 2004.

I Vzporednice in sodobne tendence *I Paralele i suvremene tendencije*

Reana Senjković

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Kritička antropologija i tvrdoglava drugost

Hrvatsku je etnologiju u prošleme desetljeću značajno obilježilo istraživanje *ratne svakodnevice*. Rezultati su ovoga istraživanja naišli na mnogobrojne pohvale i priznanja, no i na mnogobrojne kritike. Te se kritike možda najbolje sažimaju u tekstu Ine-Marie Greverus koji je njemačka antropologinja napisala 1996. godine za zbornik koji je slijedio za simpozijem War, Exile, Everyday Life. Veći je dio toga osvrta, naime, posvetila kritičkome promišljanju problematike antropološkog pristupa "izbjeglicama i prognanicama", ističući koliko je važno da se unaprijed, prije prvog antropologova istraživačkog koraka, zna sve o "političkoj instrumentalizaciji prognanika i izbjeglica kao 'profesionalnih žrtvi' u cilju izgradnje lika 'nacije-žrtve'". Usporedila je rezultate višednevnog terenskog istraživanja koje je obavila s osmero svojih studenata s rezultatima rada hrvatskih etnologa i zapazila da su iskazi koje su prikupili "domaći Drugi", zapisala je, ponavljali retoriku hrvatske političke elite, a oni su, s kojima su se susreli "strani Drugi", svjedočili nelojalnost. Je li to, zapitala se, posljedica "slučajnosti"?

U oba je slučaja, međutim, riječ o (riječima Matthijsa van de Porta) "kulturnim mešetarima koji govore isti jezik kojim govori i istraživač". Dosadašnji nas rezultati rada na projektu *Domovinski rat i ratne žrtve u 20. stoljeću: etnografski aspekti* – koji smo započeli 2002. godine i koji se temelji na prikupljanju narativnih iskaza sudionika rata u Hrvatskoj i članova njihovih obitelji – upućuju na važnost Van de Portova razlikovanja *tvrdoglavih kazivača i kazivača spremnih na suradnju*. Upravo nam se ovo razlikovanje čini posebno važnim u ponovnom promišljanju zahtijeva tzv. kritičke antropologije ali i nalaženju ključeva za *prepoznavanje i razumijevanje istine* u iskazima koje prikupljamo.

Rajko Muršič

Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo

Desetletje slovenske etnologije v zatočišču etnografskega brezčasnika

Stara norma pisanja etnografskih poročil v etnografskem sedanjiku se je v slovenski etnologiji devetdesetih let nekajkrat sprevrgla v etnografski brezčasnik, v verovanje, da bo brez etnologije tako rekoč konec slovenskega naroda. Skozi razpravo o pasteh in razsežjih koncepta t. i. etnografskega sedanjika, ki je logični del kritičnih pretresov etnografske narativnosti, bo avtor prikazal svoje strokovne izkušnje po letu 1991, ko je stopil v prostor, ki mu lahko rečemo tudi etnološko polje. To je bilo obdobje burnega zgodovinskega dogajanja, zaznamovano s prelivanjem krvi in vzpostavitvijo liberalnega kapitalizma. Avtor, ki ga opredeljuje zapuščina kulturnih bojev v civilnodružbenih osemdesetih letih, se bo s kritično ostjo lotil razkrinkavanja dominantnega strokovnega diskurza devetdesetih let, predvsem tistih primerov »žargona pravšnjosti«, ki označujejo donkihotovski boj proti »nasilnemu« vdiranju antropologije. Glede na reakcije nekaterih kolegov in kolegic bi lahko z nekaj ironične hudomušnosti opisal situacijo kot kokošnjak, ki ga obišče lisica.

Zatočišče pred ideološkimi »črkarskimi pravdami« je našel na raziskovalnem področju, ki – kljub nekaterim smelim akcijam – dotlej ni bilo domena etnologije: sodobni popularni kulturi oz. popularni glasbi. V ospredju njegovega zanimanja ni glasba po sebi, temveč glasbeno in obglasbeno dogajanje, ki govori o načinu življenja njenih tvorcev in uporabnikov. Na podlagi nekaterih empiričnih izkušenj bo avtor razpravljajal o težavah, s katerimi se soočajo preučevalci sodobnega življenja v kaosu trivialnosti. Na eni strani je sedanost, ki je vredna empiričnega preučevanja, na drugi strani pa etnografski sedanjik, ki se kaže kot ideološki konstrukt, ne pa kot nevtralna in samoumevna kategorija pri empiričnih raziskavah. Kritičnost je edina deviza, na katero bi avtor upal staviti tudi po padcu velikih pripovedi. Toda kritično zavračanje prav vsega in za vsako ceno prav tako ne vodi nikamor, predvsem pa nas ne rešuje pred zadregami vsesplošnega procesa prevrednotenja vrednot, pod katerimi se skrivajo predvsem regresije k že zdavnaj prežvečenim in preseženim idejam in ideologijam, med katerimi ideje nacionalizma še zdaleč niso edine problematične.

Tea Škokić

Institut za etnologiju i folkloristiku

Rodna perspektiva – znanstvena nužnost ili politička korektnost?

Hrvatska je etnologija u posljednjih petnaestak godina jednim svojim djelom akademskog pisanja i raspravljanja usvojila teorijsku i metodološku perspektivu koju zagovara feministička antropologija odnosno rodna antropologija. Unutar institucija poput Instituta za etnologiju i folkloristiku okupiranost recentnim feminističkim tekstovima moguće je shvatiti dvojako. S jedne strane je riječ o osobnom interesu za takvu vrstu znanstvenog promišljanja s tendencijom kritičkog pisanja. S druge, pak, strane pojedina teorijska dostignuća feminističke antropologije koriste se u razvijanju vlastite metodologije ili u pojašnjavanju društvenih fenomena u kojima rodna perspektiva zauzima tek dio istraživačkog interesa. Nasuprot tomu obrazovne institucije, poput Odsjeka za etnologiju, vrlo malo polažu na razvijanje i zagovaranje feminističkih doprinosa ukupnoj znanstvenoj zajednici. Tek se unatrag godinu-dvije počinju otvarati teme, poput rodne perspektive, no pitanje koje nam se nameće je li to posljedica Bolonjske deklaracije o visokom obrazovanju, dakle pitanje političke korektnosti, ili potreba da se i ova vrsta istraživačkog i teorijskog rada uključi u korpus suvremene teorijske misli.

Mojca Ramšak

Etnološki pristop k preučevanju žanrov vsakodnevne komunikacije – obrekovanje, govornice in njuni derivati

Obrekovanje in govornice so v slovenski etnologiji prezrti žanri vsakodnevne komunikacije. Avtorica na podlagi raziskave, ki jo je začela leta 2001, obravnava razumevanje tega žanra v vsakdanjem jeziku v Sloveniji, pojasni posebnosti metodološkega instrumentarija pri obravnavi tovrstnih fenomenov in nakaže možnost evidentiranja semantičnih posebnosti in variant glede na prostor in socialno okolje. Evidenca izrazov, ki se nanašajo na obrekovanje in opravljanje namreč kaže načine, kako se ljudje odločajo med resnico in neresnico, med dobrim in slabim. S pomočjo empiričnega gradiva pridobljenega na terenu, z opazovanjem in s pisnimi viri, avtorica premakne predmet preučevanja iz deskriptivne na meta raven, na govor o obrekovanju in govornicah ter o pomenu takega izrekanja, ki vedno vključuje moralno sodbo. S tem pa postane ta žanr vir za preučevanje spreminjanja vrednot in kritičnega pogleda na družbo. Slovensko gradivo postavi ob bok različnim tujim etnografskim pogledom na obravnavani fenomen in ga prepleta z možnimi funkcijami žanra v vsakdanji komunikaciji. Funkcija žanra ima, ne glede na zorni kot preučevanja, vedno presečišče v neformalni družbeni kontroli, ohranjanju povezanosti znotraj družbenih skupin, prenašanju informacij in zabavi. Ob tem avtorica nakaže tudi načine širjenja govornic, motive, strukturo žanra, ter spolne stereotipe, ki nastajajo v zvezi z njim.

Naila Ceribašić

Institut za etnologiju i folkloristiku

Istraživačke teme i pristupi u hrvatskoj etnomuzikologiji 1990-ih i na početku 2000-ih: Lokalne zajednice u kompleksnom društvu

Tijekom 1990-ih legitimna je u hrvatskoj etnomuzikologiji postala koncepcija bilo koje glazbe u bilo kojem kontekstu, kao i individualizacija pristupa i istraživačkih tema. Razlozi su tomu kako u općim društvenim promjenama tako i u nestanku ašireg okvira jugoslavenske etnomuzikologije i istodobnom etabliranju novih generacija profesionalnih etnomuzikologa. Između načelnog istraživanja pluraliteta glazbi i glazbovanja i ulih prioriternih zadaća struke izdvaja se nekoliko skupina tema i odlika pristupa koji su posebnim obilježjem proteklog desetljeća: viaeslojnost i promjenljivost tradicijske glazbe i njezina uloga u oblikovanju identiteta, glazba i glazbovanje dosad nevidljivih/marginaliziranih skupina i zajednica, glazba i moć u kontekstu rata, de/re-konstrukcija hrvatske etnomuzikologije i primijenjene etnomuzikologije. Općenito govoreći, naglasak je i nadalje na lokalnim zajednicama i njihovim tradicijskim glazbenim izrazima (bilo čiaćima ili hibridnijima iz etske perspektive), specifičnima u odnosu na srednje struje narodne i popularne glazbe. U okviru prikaza znanstvene i stručne produkcije posebna će pozornost biti posvećena *Istarskim etnomuzikološkim susretima (Istrska etnomuzikološka srećanja, Incontri etnomusicologici istriani)*, iniciranim 2000. s ciljem povezivanja dosadašnjih i poticanja novih etnomuzikoloških i etnoorganoloških istraživanja istarske multikulturalnosti.

Ines Prica

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Prije post-socijalizma

Neke dileme antropološke konceptualizacije socijalizma (s naglaskom na jugoslavensko razdoblje)

Cilj je naznačiti neka konceptualna i metodološka pitanja istraživanja hrvatske socijalističke kulture *nakon socijalizma*, odnosno iz vizure iskustveno-metodoloških stečevina europske etnologije i antropologije posljednjih petnaestak godina. Između nekadašnje antropologije u socijalizmu i suvremene antropologije nakon socijalizma ustanovljava se hijatus antropologije socijalizma kao neizrečene konceptualizacije jednoga razdoblja prošlosti kulture. Drugim riječima, socijalistička kultura se u antropologiji gotovo uvijek tematizirala *iz nečeg drugog* (tradicijske nacionalne kulture, kulture svakodnevnja, kulture zapadnoeuropskog kruga, kultura poslijesocijalističkih ratova i nacionalizma, kultura tranzicije jugoistočno-europskih društava, itd.). Ima li smisla danas ustanovljivati neki *intrinzični kulturni identitet* ovoga razdoblja i koji problemi prate pokušaje koji se za to zalažu?

Tomislav Pletenac

Filozofski fakultet, Odsjek za etnologiju, Zagreb

Postsocijalizam - novo staro mjesto etnološkog (raz)govora

U tekstu autor se bavi odnosom postsocijalizma i postkolonijalizma unutar diskurzivne situacije u hrvatskoj etnologiji. Temeljna je teza kako su istočnoeuropske etnologije svojevrsni postkolonijalni odgovor na prakse prezentacije kolonijalnog centra. Iako je povijest Slovenije i Hrvatske posljednjih 14 godina prilično različita, slična iskustva iz prošlosti kao i jednako smještavanje njih dviju u postsocijalističko stanje, pruža im novo mjesto za razmjenu. No, to novo mjesto uvelike je određeno vanjskom konstrukcijom postsocijalizma kao i vlastitim odnosom prema vremenu prije 1990. Stoga formulacija postsocijalizma vrlo često zadobiva oblike novog kolonijalizma, novog udomaćivanja podivljalog, komunističko/socijalističkog Drugog. Osim toga, u reprezentacijama postsocijalizma primjetne su vrlo često interpretacije koje evociraju starije kolonijalne matrice poput balkanizma i morlakizma. Tako je novo mjesto razmjene dviju etnologija istovremeno i ono staro, tek donekle prošireno novim strategijama reprezentacije ovog prostora.

Nives Ritig Beljak

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Prehrambene navike JNA (Očevi i sinovi)

Na osnovi razgovora s informantima i povijesnih dokumenata autorica ispituje «ideologiju prehrane», odnosno standardizaciju jela Jugoslavenske narodne armije «prema republičkom ključu»: s obzirom na omjer tradicijskih, mediteranskih i kontinentalnih jela, te s obzirom na omiljena jela i omiljenu mitologiju jela. Istraživanje se upisuje u nacrt istraživanja hrvatske kulture socijalizma.

Maja Povrzanović Frykman

Malmö University

Etničke zajednice – zajednice u dijaspori

Razmatranje relevantnosti tema i pristupa, kao i institucionalnih ili čak nacionalnih istraživačkih prioriteta koje podržavamo ili koje nastojimo promijeniti, jedan od ciljeva ovog skupa. Stoga će pažnja biti posvećena teorijskim interesima razvijenim u mom istraživačkom projektu koji je 2000. bio nazvan "Sjemenje rata: narativne

konstrukcije identiteta u dijaspori i egzilu". Radi se o istraživanju svakodnevnih iskustava, političkih stavova i kulturnih prioriteta Hrvata koji su u Švedsku došli kao radnici šezdesetih i kao izbjeglice devedesetih godina 20. stoljeća, te njihovih međusobnih odnosa u okviru lokalnih (u pojedinim gradovima) i nacionalnih (na razini švedske države) imigrantskih institucija. Teorijski će interesi u tom istraživanju biti prikazani u odnosu na zatečeni kontekst istraživanja imigranata u Švedskoj, kao i u odnosu na dosadašnja istraživanja izbjeglištva, radničke emigracije i dijaspore u Hrvatskoj. Interes za transnacionalne veze i zajedništva pri tome je najznačajniji. Uz etnografski uvid u transnacionalne veze kao bitnu pretpostavku razumijevanja percepcija i izražavanja grupnih identiteta u dijaspori, neka teorijska pitanja koja nisu bila predviđena nacrtom istraživanja, u procesu terenskog rada pokazala su se ključnima. Među njima su definicije pojmova *dijaspore*, *etnička grupa/manjina*, *etnička zajednica* i *zajednica u dijaspori* te njihovi heuristički potencijali u istraživanju koje se bavi subjektivnim razlikama među ljudima koji pripadaju istoj etničkoj skupini.

la Tendence v varstvu kulturne dediščine **la Tendencije u očuvanju kulturne baštine**

Zvezda Delak Koželj

Ministarstvo za kulturo, Uprava RS za kulturno dediščino
Ljubljana

Etnologija in varstvo nepremične kulturne dediščine v Republiki Sloveniji (1990 - 2003)

V procesu približevanja Evropi opozarjam na naslednja pomembna dejstva, ki zadevajo varstveno dejavnost:

- Ne zavedamo se dovolj novih nalog kulture in varstva, ki smo jih prisiljeni sprejeti in spoštovati; po drugi strani pa nam prinašajo doslej še neprepoznane možnosti.
- Po poskusih ideološke inštrumentalizacije kulture v preteklem političnem sistemu, po 'zlati dobi za kulturo in kulturno dediščino' v osemdesetih letih in v času osamosvajanja, nam ob naši neaktivnosti in samozadostnosti, preti ali pretirana ekonomizacija ali odrinjenost naše dejavnosti.

Mednarodne konvencije s področja varstva kulturne dediščine neposredno zavezujejo podpisnice k njihovem izvajanju. Ti dokumenti z varstvenega področja kot politični akti usmerjajo k operativnim dejanjem v prid celostnega varstva, ki jih (še ne) ustrezno izvajamo. Odsotnost njihovega izvajanja je zaskrbljujoča tudi zato, ker že nadgrajujejo celostno varstvo z novimi zahtevami in nalogami za varstveno službo.

Posledično se že z vidika mednarodnih dokumentov, etnologom v dejavnosti varstva nepremične kulturne dediščine, odpirajo novi, dodatni delovni izzivi.

Aktivnejšo 'etnološko držo' v spomeniški službi so zaznamovala v zadnjih desetletjih 20. stoletja prizadevanja po vključevanju etnološkega vidika pri vseh zvrsteh kulturne dediščine.

Kljub dejstvu, da je etnologija osrednja veda, ki spodbija celovit pristop pri interdisciplinarni obravnavi nalog v spomeniški službi, prihaja v zadnjem desetletju do izrinjanja etnologije iz varstvene zakonodaje.

Eda Belingar

Zavod za varstvo kulturne dediščine RS, Nova Gorica

Etnološka stavbna dediščina in njena prenova

Kot konservator na Zavodu za varstvo kulturne dediščine Republike Slovenije, Območna enota Nova Gorica, se poklicno ukvarjam s stavbno dediščino, zato bo o tej temi tekel tudi referat. Problematika prenov stavbne dediščine se je v zadnjih letih skoncentrirala na dva pola: prenove spomenikov, za katere država prispeva družbeni denar (t.i. akcije), ko je izplačilo družbenega denarja pogojeno z upoštevanjem konservatorskega programa, na drugi strani pa prenove spomenikov in dediščine, ko te denarne podpore ni in je, navkljub zakonskim določilom, upoštevanje kulturnovarstvenih pogojev, ki smo jih konservatorji dolžni izdati v postopku pridobivanja gradbenega dovoljenja, žal še prevečkrat stvar osebnega "okusa" investitorja. Kot najbolj problematično se mi zdi dejstvo, da v vse več vlogah, ki jih investitorji naslavljajo na naš naslov, prošnja za rekonstrukcijo objektov, seveda znotraj območij naselbinske dediščine, pri čemer je mišljena rušitev obstoječega objekta in ponovna pozidava na istem mestu. V prihodnosti nas torej čaka še veliko dela, če hočemo, da se vsaj delček bogastva, kar kulturna dediščina gotovo je, ohrani še v bodoče.

II ISTRA, etnologija granica

Irena Weber

ISH – Fakulteta za podiplomski humanistični študij, Ljubljana
Fakulteta za humanistične študije, Univerza na Primorskem

»Mehka, valovita Istra«

Etnografsko branje istrske regionalne literature

Pripravljalno gradivo, ki ga antropologi običajno berejo pred odhodom na teren, vključuje tudi potopise in fikcijo o izbrani regiji. Stil klasičnih etnografij je bil vpet v podobne okvire krajinskih opisov kot potopisi, prav tako pa najdemo izrazite vzporednice v stilu naracije, v uporabi prve osebe in v preskokih iz osebne pripovedi v splošne sodbe. Tudi itinerarij potovanja, inkorporiran v naracijo, služi vzpostavitvi avtoritete tako etnografov kot potopiscev. Intelktualni modeli, ki jih antropologi pri svojih interpretacijah uporabljajo, se vsekakor oblikujejo tudi pod vplivom popularnih modelov iz fikcije in potopisov, četudi tega ne izpostavljajo posebej. Odnos med tekstom in socialno realnostjo v etnografiji in v potopisih ali v fikciji se razlikuje, vendar to ne pomeni, da je ena žanrska predstavitev nujno boljša od druge. Reprezentirane redukcije socialne realnosti v različnih žanrih se lahko delno prekrivajo ali pa so komplementarne, razlika pa je bolj v pristopu, kot v zastavljanju določenih vprašanj. Pri interpretaciji družbenih in kulturnih procesov nam potopisna in literarna besedila po eni strani lahko služijo kot etnografski "vir" in imajo tedaj podoben status kot izjave informatorjev. Na drugi strani so lahko tudi etnografska "evidenca", ki jo lahko obravnavamo kot dokumentacijo. Gre torej za to, na kakšen način lahko uporabljamo – beremo - potopise in fikcijo za etnografsko raziskovanje.

Prispevek bo poskušal podrobneje osvetliti rezultate etnografskega branja sodobne istrske regionalne literature, še posebej literariziranja krajine in s tem povezanih regionalnih in nacionalnih diskurzov.

Bojan Baskar

Univerza v Ljubljani

Istra, Habsburška monarhija in etnologija multinacionalnih imperjev: Hrvaško-slovenske vzporednice ali mednarodni dialog?

V preteklem desetletju so se etnologi, ki se v večji ali manjši meri ukvarjajo z Istro, večkrat dotaknili vprašanj ter problematik, ki zadevajo razmerja med Istro in Habsburškim imperijem. Če jih nekaj naštejemo: prezentacije Istre v avstrijskih etnografskih muzejskih zbirkah, spomini na staro Avstrijo v Istri, avstrijsko etnografsko odkritje istrske jezikovne in kulturne raznoličnosti, habsburški projekti etnografskih opisov monarhije.

Pojav zanimanja za te problematike je bil sočasen splošni porasti zanimanja za imperije, imperialne dediščine in spomine na imperije v številnih družboslovnih disciplinah po letu 1989. Čeprav je ta konjunktura etnologijo in antropologijo zajela v manjši meri kakor zgodovinarstvo, historično sociologijo, politologijo in literarne vede, sta tudi naših disciplin sledili splošno občutenemu epistemološkemu imperativu, seveda na sebi lasten način.

V svojem prispevku bomo ponudili: 1) hiter (in ne nujno izčrpen) pregled raziskav, publikacij in drugih dejavnosti, ki so v zadnjem desetletju obravnavale Istro v habsburškem imperialnem okviru; 2) obravnavo nekaterih po naši sodbi osrednjih problematik in rešitev, pa tudi konceptov, ki so bili v okviru teh preučevanj diagnosticirani, razviti in ponujeni; 3) primerjalni pogled na etnološka preučevanja imperijev drugod po svetu (ki se sicer (še?) niso konstituirala v posebno polje etnologije oziroma antropologije imperijev).

S tem ko sta hrvaška in slovenska etnologija sočasno pokazali zanimanje za obravnavo pokrajine, ki »si jo delita«, v perspektivi imperija, lahko govorimo o hrvaško-slovenskem paralelizmu, toda slika je popolnejša, če vključimo tudi »zunanje« preučevalce. Ti so bili pretežno – in pričakovano – avstrijski, s čimer se paralelizem dveh nacionalnih etnologij razširi v mednarodni dialog etnologov, ki so udeleženi pri skupni imperialni dediščini, pri čemer niso izključeni niti tisti, ki pri tej dediščini niso udeleženi.

Ivona Orlić

Poreč

Franci Blašković i konstrukcija suvremenog istarskog identiteta

Bez pretjeranog naglašavanja povijesnih činjenica koje upućuju na niz objektivnih razloga zajedničkog stremljenja slovenske i hrvatske etnologije nekada i sada okrenut ću se, pojašnjenju kulturnih faktora istarskog hrvatskog identiteta ukomponirajući kulturne paradigme slovenskog obilježja .

Konstruirajući suvremeni istarski identitet s posebnim osvrtom na rad Francija Blaškovića, nameće mi se i pitanje s druge strane granice. Konstrukcijska suvremenog istarskog identiteta s posebnim osvrtom na Marka Breclja.

U Istri živi niz nacionalnih manjina - talijanska, slovenska, srpska, albanska ...svi zajedno žive u jednoj regiji, te u istoj državi i pretpostavka je da posjeduju višestruki etnički identitet. Vrlo često etnički identitet, osobito u zadnjih deset godina, pretpostavlja društvenu stigmatu. Karakteristično je za Istru (u odnosu na ostali dio Hrvatske) da su se njeni građani često opredjeljivali za regionalni identitet na štetu svog nacionalnog identiteta. Svaki pojedinac u određenoj situaciji redefinira svoj stav u odnosu na druge, s jedne strane konstruira svoj identitet na javnoj sceni, a s druge strane na intimnoj.

Franci Blaškovića kojeg možemo uzeti i kao simbol Istre svojim plurilingvističkim tekstovima i temama neprestano ukazuje na zajedničku tradiciju dvaju naroda u Istri.

Da li je kulturno uvjetovan regionalni identitet prirodan, izvoran, oslonjen na tradiciju ili je politički, društveno, vremenski uvjetovan? Ili, u kontekstu propitivanja istog: da li je Franci regionalna, istarska pojava, i treba li je promatrati kao takvu, ili je globalna pojava smještena u geografsko ograničenu regiju? Odnosno, da li Francija, kao jednog od mogućih kulturnih obilježja istarskog identiteta, danas promatramo kroz regionalni diskurs zbog aktualnosti tog pojma, dok su njegove karakteristike i nastojanja daleko prije *Istra regija u Evropi regija* imala obilježja globalnog?

Željka Petrović

Zagreb

Božo Žgombe – svirač roženica

Glavna okosnica rada je životna priča Bože Žgombe iz sela Cere, općina Žminj, središnji dio Istre. Božo je 35.-to godište, svirač je na roženicama, sviralama i mijehu, te jedan od pokretača kulturno-umjetničkog društva Cere. U razgovoru su sudjelovali Franko Zec (64.-to godište) iz sela Zeci, nedaleko od Cera, član kulturno-umjetničkog društva (ali ništa ne svira), i Dean Klima, 70.-to godište svirač na roženicama, također član KUD-a. Cilj radnje je bio sa etnomuzikološkog i antropološkog stajališta pokazati transformaciju istarske tradicijske glazbe, te njenu primjenu danas i nekad, kako se podučavalo i koje su se promijene dogodile na području Istre vezane za tradicionalnu istarsku glazbu i instrumente. Kroz tri instrumenta, koji su na neki način i simbol istarske tradicijske glazbe, roženice, mijeh i svirale, te Božu kao vrsnog svirca na tim instrumentima, željela bih ukazati na identitet glazbenika u KUD-u Cere. U slijedećih nekoliko rečenica ću navesti razloge zbog kojih sam odabrala ovakvu temu.

Kao što su pripadanje i razlikovanje elementi definicije identiteta, tako su sviranje tradicijskih instrumenata, u dijalektičkom odnosu i sve tri njegove razine: regionalna, lokalna i individualna. Ovdje je riječ o onim aspektima individualnog identiteta koji imaju veze sa sviranjem roženica, svirala i mijeha kao tradicionalno istarskih instrumenata. Sudjelovanje u KUD-u mnogima pruža mogućnost nastupa, putovanja i dodatne zarade. Mogućnost zadobivanja individualnog prestižnog statusa u užoj, a ponekad i široj društvenoj sredini nekada je također bio značajan faktor, čija se važnost kroz neko vrijeme umanjila da bi zadnjih nekoliko godina ponovo procvatila.

Andrejka Ščukovt

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Nova Gorica

Robidišče – Ves na Meji

Robidišče je tam kjer sta si dve narodnosti na tej in oni strani meje v neprestanem tesnem stiku. Zato je v marsičem zgodovinska in gospodarska povezanost krajev v Breginjskem Kotu z Beneško Slovenijo svojstvena in skriva v sebi še mnogo neodkritoga.

Robidišče je vas s še ohranjenim stavbarstvom. Preproste skoraj surove stavbe, beneško-slovenskega stavbnega tipa so opremljene s kamnitimi in lesenimi elementi. Prepoznane so kot kulturna dediščina, nekatere od njih so pridobile status kulturnega spomenika. Vendar sklenjeno pozidane stanovanjske in gospodarske objekte ne smemo gledati le kot estetsko sestavino tipičnega sredozemskega urbanizma, ampak predvsem kot razvojno obliko v sodobnosti, z razsežnostjo zgodovine.

Po končani drugi svtojni vojni je v način življenja Rbiščanov ostro zarezala novonastala meja med Italijo in Jugoslavijo. Posledica je bilo zapuščanje vasi in izseljevanje »čez«. Rbiška hiša pa ni znala kljubovati zobu časa, tako kot hiše drugod v Kotu in sosednji Benečiji. Po rušilnem potresu leta 1976 je pričel rbiške hiše še močnejše načenjati zob časa. Potres je bil končni vzrok za porušitev predvsem nenaseljenih objektov.

Spomin na nekdanje življenje v Robidišču in na porušeni del vasi je ostal ohranjen na starih zemljevidih, katastrih, fotografijah, zapisih in risbah. Konservator za kulturno dediščino ni le borec za njeno ohranitev, pač pa tudi raziskovalec, ki ji lahko sledi po arhivih, literaturi in jo prepozna na terenu. Zato je bilo možno del te preteklosti rekonstruirati.

Tomo Vinšćak

Odsjek za etnologiju, Zagreb

“Ima nas još!” Istarske štrige, štriguni i krsnici

U ovome radu bit će prezentirani rezultati višekratnih istraživanja koja su provedena tijekom 2002. i 2003. godine na području Istre, u okviru terenske nastave za studente etnologije Filozofskog fakulteta iz Zagreba. Premda se na početku istraživanja činilo da u Istri više nema *štriga, štriguna i krsnika* te da su oni svoje mjesto našli još samo u usmenoj predaji, kao trag sjećanja na minula vremena, mukotrpnim i strpljivim istraživanjem ušli smo u trag još živućim ljudima od toga znanja, kao i korisnicima njihovih usluga. Naravno, stvarni identitet i jednih i drugih ovdje nećemo otkrivati ali je on dobro poznat samim istraživačima.

Antropološki je interesantno zašto se u Istri kao našoj najrazvijenijoj regiji sačuvalo najviše pojava iz pučke medicine i elemenata koji su vezani za šamanizam.

Manda Svirac

Uskrsno pecivo «pinca» - predmet posebno velike vrijednosti u Istri i širem kulturnom ozračju

U pripravljanju posebnih uskrsnih peciva, njihovog nošenja na blagoslov, zajedničkog obiteljskog blagovanja ili darivanja djece i rodbine, posebno mjesto zauzima pinca, na hrvatskom jeziku poznata još kao maslenica ili sirnica. Zbog utisnutog znaka u obliku križa, povezuje profano i sveto, očituje dar čovjeku i dar Bogu. Kako je danas poznaju Hrvati i to ne samo u Istri ili Dalmaciji kako je već u literaturi zabilježeno, nego je rado kupuju na mnogim mjestima i u Zagrebu, a slovenski izvori donose da je to «vrsta mlečnega velikonočnega kruha...» te da je to varijanta od talijanske riječi pizza (M. Snoj, Slovenski etimološki slovar, MK, Ljubljana 1997.), na problemsko pitanje o kulturnoj vrijednosti te identitetu u odgovorima će pomoći tumačenja jezikoslovaca i etnološka istraživanja.

Ljubica Gligorević

Gradski muzej, Vinkovci

Kranjci i Slavonci

Posebna komunikacija između jedne muzejske institucije na samom istoku Hrvatske i slovenskih muzejskih i drugih srodnih institucija ili kolega pojedinaca Slovenaca prije devedesetih godina 20. st. nije bila, niti je ona ostvarena nakon 1990. godine do danas. To zasigurno nije neobično, s obzirom da moguće nije niti bilo prevelikih razloga zato, ili oni nisu naprosto pronađeni i determinirani, osim općih i kurtoaznih u razmjeni publikacija i sporadičnih iskustava, što je uvijek zasigurno dragocjeno za obje strane.

Razlog međusobnom nedostatku komunikacije je očito i međusobna neinformiranost, a moguća i nezainteresiranost. Stoga za početnu informaciju, tijekom Domovinskoga rata u Hrvatskoj, vinkovačka muzejska građa, a najbrojnija je bila etnološka, preko pet godina bila je izmještena i čuvana u varaždinskim muzejsko-galerijskim prostorima, ne tako daleko od slovenske granice.

Povijesnih doticaja je ipak bilo zabilježenih uz tradicijski život i kulturu u Slavoniji i zapadnome Srijemu, prije svega u sačuvanoj memoriji starijih osoba. Primjerice za današnje starije osobe u vinkovačkim selima, sinonim *Kranjac*, odnosio se općenito na Slovence, koji su u prvim desetljećima 20. stoljeća dolazili u Slavoniji i *Šokcima* donosili različitu robu na prodaju kao radne ljetne slamne šešire žute i crno-sive boje. Takvi šeširi znali su imati i ukrasnu plavu vrpču s *mašnom* sa strane. Rijetki su danas sačuvani, ali u većini se kazalo, kako su kupljeni od *Kranjaca*, znači Slovenaca, bez obzira iz kojeg su dijela Slovenije dolazili. Jesu li plaćani novcem ili u namirnicama? Što su još *Kranjci* prodavali, a *Šokci* kupovali...? I što sve istraživanja mogu rasvijetliti!?

Tanja Perić Polonijo

Institut za etnologiju i folkloristiku

Zagreb

Od Vraza do Istrarske enciklopedije. Zapisivanje i objavljivanje istarske etnološke i folklorne baštine

U prvom se dijelu rada daje pregled zapisivanja (od prvih zapisa Stanka Vraza), pohranjivanja i objavljivanja cjelokupne etnografske/etnoloske i folkloristicke gradje s istarskoga područja od 19. stoljca do danas. U tom ce pregledu biti obradjeni i svi slovenski istrazivaci i skupljaci gradje. U drugom se dijelu posebno isticice i kriticki prikazuje razdoblje od 1990. do 2004. godine koje je rezultiralo brojnim monografijama i kritickim izdanjima te prvom regionalnom enciklopedijom.